

Κωνσταντίνας Μπάδα, *Ο κόσμος της εργασίας*,
Αθήνα 2004

Σε πρώτη προσέγγιση, το νέο βιβλίο της Κ. Μπάδα παρουσιάζει ενδιαφέρον από την άποψη μιας έρευνας σχετικής με τη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας ορισμένης κοινότητας ή από την άποψη μιας διερεύνησης για τη διαλεκτική σχέση μεταξύ των κοινωνικοϊστορικών όρων και των οικολογικών περιορισμών ή, επίσης, και από άλλες απόψεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για τη μελέτη μιας τοπικής κοινότητας με βάση τα νεότερα εννοιολογικά εργαλεία ανάλυσης των κοινωνικών επιστημών, και ιδιαίτερα της ανθρωπολογίας, όπως είναι η σχέση τοπικού/παγκόσμιου, η ιστορικότητα, η παράδοση ως πολιτισμική άρθρωση αντίστασης κ.ά.

Εν πρώτοις, με τη γενική μορφή της μελέτης μιας τοπικής κοινότητας το βιβλίο προσπαθεί να φωτίσει αυτό που η επίσημη επιστήμη, προσανατολισμένη στη σφαίρα του εθνικού κράτους, αγνόησε ή μεταβίβασε

στη λαογραφία. Η Κ. Μπάδα, όπως έχει κάνει και σε παλαιότερες μελέτες της, αναβαθμίζει την ιστορική σημασία του τοπικού. Αντίθετα από τη λαογραφία, που το μελετούσε από την πλευρά της παράδοσης και της ιδεολογίας της συνέχειας, και αντίθετα από την «κλασική» ανθρωπολογία, που μελετούσε τα συστήματα συγγένειας ή κάποια άλλα μορφώματα ως αυτόνομα κοινωνικά φαινόμενα, άσχετα από την πολιτική τους διάσταση και την κοινωνική δυναμική, στο βιβλίο αυτό η συγγραφέας μελετά το τοπικό από την άποψη του ολικού, στην αλληλεξάρτηση των μερών του και, κυρίως, στην αντιθετική εξάρτησή του από το παγκόσμιο. Με άλλα λόγια, εισάγει τη διαλεκτική σχέση του local/global, όπου με τον όρο παγκόσμιο νοείται τόσο η συγκρότηση του εθνικού κράτους όπου εντάσσεται το τοπικό όσο και η σφαίρα των υπερεθνικών επιρροών, πιέσεων και εξαρτήσεων. Η σχέ-

ση της κουλτούρας προς το οικολογικό περιβάλλον δεν έχει την προτεραιότητα, όπως είχε στη θεωρία του J. Steward, ο οποίος την έθεσε, αλλά είναι εγγεγραμμένη μέσα στη διαλεκτική του local/global.

Αντικείμενο της μελέτης είναι το Μεσολόγγι και, ιδιαίτερα, η παραγωγική τάξη που το χαρακτηρίζει, ο «κόσμος της εργασίας». Με βάση την αξιοποίηση των γραπτών πηγών, εξιστορείται η από τον 16ο αιώνα πορεία διαμόρφωσης του κόσμου της εργασίας, ο οποίος έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στη συγκρότηση της πόλης του Μεσολογγίου. Πρόκειται για τους ψαράδες, αφενός των ιχθυοτροφείων και αφετέρου της ανοιχτής θάλασσας. Εξετάζεται η ανταγωνιστική συμπληρωματικότητα των δύο αυτών ομάδων ιχθυοπαραγωγής, η οποία συνιστά ένα πολύ σημαντικό μέρος της κοινωνικοοικονομικής δυναμικής, μιας δυναμικής με πολιτισμικές προεκτάσεις και, κατά συνέπεια, με θεμελιακό ρόλο στη διαμόρφωση της τοπικής ταυτότητας.

Η κύρια έμφαση του βιβλίου δίνεται στη διάσταση της ιστορικότητας. Κατά την επικρατούσα αντίληψη για την ιστορία, την απεικονίζουμε με τη μορφή μιας σειράς –κυκλικής ή ευθύγραμμης κατιούσας ή ανοδικής σπείρας– από κρίσιμες στιγμές, όπου τα μεταξύ των στιγμών διαστήματα αποτελούν κενά ιστορίας. Συνακόλουθο της αντίληψης αυτής είναι ότι τα μεσοδιαστήματα, δηλαδή η καθημερινή κοινωνική ζωή, είναι κάτι διαφορετικό ή ιστορικά απαξιωτικό, οπότε η συμμετοχή του σώματος της κοινωνίας στη συγκρότηση της ιστορίας της γίνεται προβληματική και αμφισβητήσιμη. Με τον τρόπο αυτό υπονοείται ότι η ιστορία οφείλεται είτε σε εξωγενείς παράγοντες είτε στους μεγάλους άνδρες είτε, τέλος, στις αρετές της κυρίαρχης ελίτ. Κατά τη νεότερη άποψη της ανθρωπολογίας, την οποία ακο-

λουθεί η μελέτη της Κ. Μπάδα, η κοινωνία βρίσκεται μέσα στην ιστορία. Η καθημερινή ζωή μετατρέπεται σε πεδίο της ιστορικής διαδικασίας και τα μέχρι πρότινος «εκτός της ιστορίας» σιωπηλά στρώματα αναδεικνύονται σε ιστορικά υποκείμενα. Αναπτύσσοντας στρατηγικές για την κοινωνική τους διασφάλιση μέσα από τις συνθήκες διεύρυνσης της αγοράς, οι ναύτες-πειρατές-ψαράδες του 16ου αιώνα διαμόρφωσαν τη ναυτεμπορική και ψαράδικη κοινωνία του Μεσολογγίου του 18ου αιώνα.

Μια από τις πρόσφατες κατακτήσεις της ιστορίας και της ανθρωπολογίας, η ανάδειξη του ιστορικού υποκειμένου, συνελάγεται και μια αντίστοιχη νέα μεθοδολογία έρευνας, την προφορική ιστορία. Αφορά τις προσωπικές μαρτυρίες των γεγονότων και των βιωμάτων που έζησαν οι απλοί άνθρωποι, μέσα από τις οποίες συγκροτείται η συλλογική μνήμη. Η παράθεση τέτοιων προφορικών ιστοριών στη μελέτη του κόσμου της εργασίας προσφέρει ζωντάνια, πιστότητα και ευρύτητα του ιστορικού πεδίου. Θα περιμέναμε μια ακόμα συστηματικότερη χρήση και αξιοποίηση της μεθόδου αυτής σε επόμενες μελέτες από τη συγγραφέα, η οποία εξάλλου έχει δώσει και άλλα παρόμοια δείγματα στο παρελθόν.

Θα σταθώ σε μια ιδιαίτερα σημαντική οπτική του βιβλίου, αυτή που αφορά την ερμηνεία της παράδοσης. Προηγούμενα, πρέπει να γίνουν ορισμένες διευκρινίσεις. Η πρώτη σχετίζεται με το τι εννοούμε λέγοντας «παράδοση». Για τη συγγραφέα, η οποία εξετάζει την κοινωνία ως δυναμική αλληλεξάρτηση των μερών της, η παράδοση δεν περιορίζεται στο πολιτισμικό επίπεδο, γιατί το επίπεδο αυτό είναι αχώριστο από τις άλλες μορφές της κοινωνικής ζωής. Αποτελεί ένα πλαίσιο «διά του οποίου οι ψαράδες και οι οικογένειες, οι γυναίκες και

οι άντρες πετύχαιναν την κοινωνική επι-κοινωνία, αναπαρήγαν τις κοινωνικές σχέσεις και εδραίωναν την εσωτερική συνοχή...» (σ. 165) και αυτό φαίνεται στην αντίστοιχη συγκρότηση των εθίμων τους. Επομένως, στην «παράδοση» περιέχονται επίσης οι οικογενειακές δομές πάνω στις οποίες εδράζεται η παραγωγή, η αντίστοιχη αλληλούποστηριξη και ηθική στάση, η παρεμβολή των σχέσεων πελατείας κ.ά.

Η δεύτερη διευκρίνιση έχει να κάνει με το γεγονός ότι κανένα κοινωνικό φαινόμενο δεν είναι μονοσήμαντο, αλλά βρίσκεται πάντα σε εξάρτηση με το κοινωνικοϊστορικό συμπεριέχον (context), συνεπώς ερμηνεύεται διαμέσου αυτού. Όταν εκδόθηκε η *Επινόηση της παράδοσης* (1883), των E. Hobsbawm και T. Ranger, βοήθησε να κατανοήσουμε την επέμβαση της εξουσίας και, ιδιαίτερα, του εθνικού κράτους στην κατά σημαντικό μέρος κατασκευή της ιστορίας. Κατά ανάλογο τρόπο, αλλά ως διαμόρφωση και όχι ως κατασκευή, συγκροτείται η παράδοση και από την αντίθετη πλευρά,

από την αντίσταση των καταπιεζομένων προς την εξουσία, όπως έχουν δείξει οι έρευνες σχετικά με την αποικιοκρατία. Διαφέρουν επίσης και οι πρωταγωνιστές. Η κατασκευή της παράδοσης γίνεται από τους λογίους, ενώ η διαμόρφωσή της γίνεται από τα ιστορικά υποκείμενα. Η μελέτη της K. Μπάδα αποσαφηνίζει ότι η παράδοση της τοπικής κοινότητας του Μεσολογγίου διαμορφώνεται από τα μέλη της με βάση τις δομές οικογενειακής συγκρότησης της παραγωγής, ως αντίσταση στις πιέσεις του ανορθολογικού εκσυγχρονισμού που ασκείται από την καπιταλιστική επέκταση, πράγμα που τελικά, πλην των άλλων, οδηγεί στην απόσπαση του ατόμου από τον κοινωνικό ιστό. Από την άποψη αυτή, το βιβλίο για τον *κόσμο της εργασίας* προσφέρει ένα γόνιμο ερμηνευτικό πρίσμα για την πληρέστερη ανάλυση και κατανόηση της νεοελληνικής πραγματικότητας.

Σωτήρης Δημητρίου